

Σωτήρης Παστάκας, Τέρμα Καραγάτση

Τον Καραγάτση πριν ακόμη τον διαβάσω, τον κατοίκισα. Το 1959 ο πατέρας μου έκτισε ένα δυαράκι «Τέρμα Καραγάτση», σε ένα οικόπεδο 350 τμ, με την προοπτική να κτίσει σιγά σιγά και τον υπόλοιπο χώρο, πράγμα που έκανε, κτίζοντας γύρω στα 150 τμ, και μάλιστα διώροφο, αφήνοντας το υπόλοιπο αγροτεμάχιο σαν κήπο. Εκεί ψάιναμε τα αρνιά το Πάσχα, εκεί είχα στήσει το θέατρο σκιών τη δεκαετία του '60, και μάλιστα είχε τόση επιτυχία που βάζαμε και εισιτήριο 20 λεπτά: μυθικό ποσό, για 'κείνη την εποχή, όταν το κουλούρι στο σχολείο είχε 10 λεπτά. Το 1959, λοιπόν, ο γέρος μετακόμισε από την Υψηλάντου, στο ύψος του Αγίου Κωνσταντίνου, πέραν του ποταμού. Δεν ήταν ο Πηνειός, ένας παραπόταμός του ήταν που πολύ γρήγορα τον μπάζωσαν και τον ασφατόστρωσαν κι έγινε η εθνική οδός για την Κατερίνη που ποτέ δεν ολοκληρώθηκε και ποτέ δεν συνέδεσε τις δύο πόλεις μια και αντικαταστήθηκε από τη νέα εθνική οδό που τελικώς χαραχτηκε διακόσια μέτρα πιο κάτω. Θυμάμαι ακόμη τη ξύλινη γέφυρα, που έτριζε κάτω από τις ρόδες των κάρων, τα κοάσματα των βατράχων που μας συνόδευαν, μέσα από την πυκνή βλάστηση των καλαμιών και των βούρλων όταν επιστρέφαμε ποδαράτοι από την κυριακάτικη βόλτα μας στην Κεντρική Πλατεία της πόλης, αναμμένοι και κατάκοποι από το ποδοβολητό μα και την έξαψη των κοινωνικών επαφών. Ήμουν πέντε χρονών και αισθανόμουν πως με είχαν εξορίσει στην απώτερη τροχιά του καθαρτήριου, μακριά από το κέντρο της Λάρισας, Τέρμα Καραγάτση, εκεί που τέλειωνε ο κόσμος...στις γραμμές του τραίνου, στην απόλυτη επικράτηση του κάμπου, με το σπιτάκι μας μοναχικό και έρημο μέσα στην άγρια δύση.

Δεν ήταν τυχαίο, αν για μερικά χρόνια υπέφερα από άγριους εφιάλτες, μονοπόδαρους και ζητιάνους που ξεμπούκαρναν από το τραίνο και απειλούσαν τη ζωή και το βίο μας. Στους επαναλαμβανόμενους εφιάλτες μου, όπως στο πρώτο φιλμ του Μπερτολούτσι, οι ράγες του τραίνου τέλειωναν μπροστά στη χορταριασμένη αυλή της μονοκατοικίας μας...το τραίνο σταματούσε. Τα φρικτά όντα, οι ανάπηροι που τότε φαίνεται ήταν υπεράριθμοι στην πόλη της Λάρισας, οι σακάτηδες των πολέμων, οι αλκοολικοί κι οι ζητιάνοι, κι οι παραμορφωμένοι από τον τύφο και την ευλογία που μάζιζαν τον κάμπο, έσπαγαν την τζαμόπορτα και...τότε σαν να ήταν συμφωνημένο, εγώ ξυπνούσα, μέσα σε κλάματα και οιμωγές, που αναστάτωναν και σήκωναν από τα κρεβάτια τους τους γονείς μου, τη γιαγιά που έμενε μαζί μας, ως και την αδελφούλα μου... Πρέπει να ήταν από την αδελφούλα μου, φοιτήτρια της Γαλλικής στην Αθήνα που πρωτοδιάβασα τον Καραγάτση: ο συνταγματάρχης Λιάπκιν. Μια άγνωστη Λάρισα ξετυλίγονταν στα μάτια μου, που δεν γνώριζα και επί πολλού δεν ήθελα να γνωρίσω...Την έμαθα αργότερα μέσα από τα τσιπουράδικα, τις εκδρομές στη Γεωργική Σχολή, κάποιες πρωτομαγιές με ακορντεόν και ξέφρενο φουτμπόλ, που παραμονής του Πάσχα με οδήγησαν στο μέρος που βρισκόμαστε σήμερα, στην Κλινική Κατσίγρα, για την ολική αφαίρεση της σκωληκοειδούς μου απόφυσης... Τις μέρες της ανάρρωσης διάβαζα πάντα Καραγάτση.

Όταν διάβαζα τον Καραγάτση έπαψα να τον κατοικώ. Διάβαζα Καραγάτση θησαυρίζοντας το υστέρημά μου, στη νεοελληνική λογοτεχνία θα το λέγαμε ίσως με

ένα και μόνο ρήμα: «καραγατσεύω» το βίο μου και τα υπάρχοντά μου. Άπληστα, οικειοποιούμαι των ακριβών μου παρακαταθηκών και τέρπομαι των επερχομένων. «Καραγατσεύομαι» τα άχραντα και τα ευτελή, ορέγομαι κι απολαμβάνω: τις αδυναμίες μου τρέφω και καλλιεργώ όχι από προσωπική επιλογή, αλλά επειδή δεν μπορώ να κάνω διαφορετικά: αλλιώς δεν χορταίνει ο δαίμονας που κουβαλώ στην κοιλιά μου: ή τον ταΐζω ή με κατασπαράζει. Ως γνωστόν, ο ταλαντούχος είναι πάντα καλός, με όποιο θέμα κι αν καταπιαστεί, ακριβώς επειδή έχει την δυνατότητα να επιλέγει κάθε φορά διαφορετικά θέματα, τόνο φωνής κι απόκλιση βλέμματος, να αλλάζει προοπτική και ανάπτυξη, να διανθίζει και να γράφει ταυτοχρόνως δύο και τρία βιβλία μαζί, το καθένα διαφορετικό από το άλλο... ενώ ο ιδιοφυής εργάζεται λες σε καταναγκαστικά έργα, οι επιλογές του θέματος μοιάζουν σαν ανέκδοτο, του είναι άγνωστα τα διλήμματα των επιλογών: γράφει από ανάγκη να γράψει το ένα και μοναδικό θέμα που του σακατεύει την καρδιά για να της δώσει λίγο οξυγόνο, μία παράταση ζωής, γιατί το γράψιμο σε αυτήν την περίπτωση είναι απλώς ζήτημα ζωής ή θανάτου, η μοναδική πράξη που του εξασφαλίζει προσωρινά την αναστολή εκτελέσεώς του εις την εσχάτη των ποινών. Η σακατεμένη καρδιά του Καραγάτση πήρε τροφή από το “Δέκα”: ως μάνα εξ ουρανού, άδραξε τις πεντακόσιες τόσες σελίδες ως την τελευταία της ευκαιρία να κρατηθεί στη ζωή: τις ενστερνίστηκε, τις αγκάλιασε, τις ένοιωσε να αναπτύσσονται προοδευτικά μέχρι την πλήρη στύση και να της τρυπούν το υπογάστριο με την πλήρη αποφασιστικότητα του εξουσιαστή. Ο Καραγάτσης στο “Δέκα”, έχοντας πλέον νικηθεί από το γενετήσιο ένστικτο που τον κατέτρεχε σε όλη του τη ζωή, είναι έτοιμος να αποφανθεί για την αρχαιότερη πράξη στον κόσμο. Η σεξουαλική πρακτική των ανθρώπων, μας λέει, δεν καθορίζεται από το γενετήσιο ένστικτο, αλλά από τις σχέσεις εξουσίας. Είναι η απόλυτη εξουσία που δημιουργεί και καθορίζει τις σεξουαλικές σχέσεις των ανθρώπων κι όχι το γενετήσιο ένστικτο, η λιβιδώ για να θυμηθούμε τον Φρόιντ. Είναι ακριβώς οι σχέσεις εξουσίας που δημιουργούν κι ευτυχισμένους κερατάδες, κι ευτυχισμένες παραδουλεύτρες και υπαλλήλους-ερωμένες ιατρών διαβρώνοντας ως και την παρέα των εφήβων που τριγυρνούν στα σκοτάδια του φαληρικού δέλτα. Η Γιαννούλα παραδίδεται με την σκέψη πως θα κρατήσει την παρέα ενωμένη, και τα τόσα “αταίριαστα ειδύλλια”, που καμιά φαντασία δεν θα μπορούσε να εξηγήσει ως δια μαγείας βρίσκουν τη γενεσιουργό αιτία τους κι ολοκληρώνονται. Να μια άλλη κατάκτηση του ύστερου Καραγάτση: όσοι τον μέμφονται για το ανολοκλήρωτο των χαρακτήρων του, την χάρτινη καρικατούρα και το εύκολο κλισέ των προσώπων του, δέχονται μια αποστομωτική απάντηση: δεν υπάρχει πρόσωπο ακόμη και τριτεύον που να παραμένει στην σκιά, χαλικάκι ή σκύλος που να μην φωτίζονται από άπλετο φως: η διπλοβελονιά που δουλεύει σε όλη την επιφάνεια του υφάσματος, με τις συνεχείς διακοπές κι επιστροφές, σε πρόσωπα και καταστάσεις, δημιουργεί τελικά ένα πολυποίκιλτο κέντημα, αποτέλεσμα υψηλής τέχνης και πρακτικής. Παρακολουθούσα πάντα με κρυφό θαυμασμό το έργο που μας παρέδιδαν οι έλληνες πεζογράφοι. Ίσως επειδή πιστεύω πως η ελληνική πραγματικότητα είναι τόσο αχρεία που δεν επιδέχεται λογοτεχνικής αναπαράστασης. Ίσως, επειδή είμαι της ποιητικής σχολής και βλέπω την ιστορία της λογοτεχνίας μας από την ποιητική της σκοπιά, με απλά λόγια αποδέχομαι πως αν δεν είχαμε τους ποιητές μας, δεν θα μπορούσαμε καν να ομιλούμε για νεοελληνική λογοτεχνία... Τέλος πάντων, διάφοροι προσωπικοί λόγοι με κάνουν να θαυμάζω τους συμπατριώτες μου που ασχολούνται με το ταπεινό (ως εξ’ οικείας

παραδόσεως) είδος της λογοτεχνίας που λέγεται μυθιστόρημα. Να τους συγκατανεύω εκ του μακρόθεν, να τους αγαπώ με την στοργή που απευθύνουμε στο κουζουλό παιδί της οικογένειας κι είμαι έτοιμος να αποδεχθώ κάθε ευεργετικό μέτρο για την προστασία τους, όπως κάποιος υιοθετεί την υποστήριξη στα άτομα με ειδικές ανάγκες, άσχετα αν έχει ή δεν έχει το πρόβλημα μέσα στο ίδιο του το σπίτι. Φαντάζομαι τις παγίδες που πρέπει να προσπεράσει ο έλληνας πεζογράφος κι αισθάνομαι τρυφερότητα για το σισύφειο έργο του: πώς να αναπαραστήσει τις δομές της ελληνικής κοινωνίας χωρίς να περιπέσει στην ηθογραφία; Κι αν η ηθογραφία είναι το προπατορικό αμάρτημα της πεζογραφίας μας, γιατί να διαμαρτυρόμαστε που δεν μπορούμε να καταστήσουμε κοινωνούς τους άλλους ευρωπαίους; Η σχετικά πρόσφατη μετάφραση του μυθιστορήματος του Κώστα Ταχτσή στα ιταλικά, πέρασε απαρατήρητη έτσι για να κρατάμε το μέτρο! Όσο λοιπόν, θα περιμένουμε το αφαιρετικό ελληνικό μυθιστόρημα που θα τρυπήσει τις ξένες αγορές, ας παραμείνουμε με τον ηθογραφισμό του Αλέξη Ζορμπά, το τελευταίο γνωστό ελληνικό μπεστ-σέλλερ στην παγκόσμια αγορά, και τον Καραγάτση προς οικεία κατανάλωση. Αν μάλιστα δεν αποδέχεστε τον Καραγάτση εν συνόλω, κρατείστε το “Δέκα”: αυτό το απέραντο μπορντέλο που κατάντησε η χώρα μας, μην εξανίσταστε, ο άνθρωπος το προέβλεψε ως οικοδομικό τετράγωνο μόλις προ τεσσαρακονταετίας. Αν μη τι άλλο, προφήτευσε τι θα συνέβαινε σε αυτή τη χώρα αρκετά νωρίς. Γι’ αυτό πιστεύω πως ήρθε πλέον η ώρα του: υπάρχουν συγγραφείς που όσο απομακρύνονται μέσα στο χρόνο άλλο τόσο μοιάζουν να μας πλησιάζουν με ταχύτητα που μας απαγορεύει να αποφύγουμε την σύγκρουση μαζί τους. Αυτός είναι ο Καραγάτσης. Αναγνώστες του “Δέκα”, μην τον αναζητήσετε κρυμμένο πίσω από κάποιο πρόσωπο, δεν κρύβεται πίσω από τα φουστάνια της Ελενάρας, ούτε φοράει τα άμφια του ταπεινού εφημέριου ακριτικής ενορίας, όσο κι αν τον έψαξα πρέπει να ομολογήσω πως τον αναγνώρισα ευθύς μόλις “κοντοστάθηκε κι έφερε την παλάμη στο στόμα, σα να’ θελε να απωθήσει την αρχή του εμετού”, κι αλλού “μόλις κρατιόταν να μην ξεράσει”. < <Εγώ θα ξερνούσα από σιχαμάρα>> < <Θα ξερνούσες! Μωρέ θράσος!>> < <Μου έρχεται εμετός...>> < <Αλλά να κάνω εμετό...>> “Η μορφή της συσπάστηκε με νεύρο τετανικό, τα χείλια της άνοιξαν πάνω από δόντια σφιγμένα, και με φωνή βραχνή, υπόκωφη, λυσσαγμένη, ξέρασε την αηδία της.’ Ξέρασε την αηδία του ο Καραγάτσης, με το “Δέκα” πάνω στην ελληνική ζωή, στο ελληνικό μυθιστόρημα; Η απάντηση δική σας. Η προσωπική μου λοξή ανάγνωση τον βαθμολογεί με δέκα και τόνο μόνο και μόνο γι’ αυτή την μεγαλειώδη ντρίμπλα στο ίδιο το υλικό του (αληθώς μυθιστορηματική, από μόνη της), του έσχατου ξερατού και του απροκάλυπτου εμετού. Αν όλοι οι ήρωες ή μη επιδίδονται στην λυτρωτική αυτή πράξη, δεν θα μπορούσα να σας το απαντήσω. Είθε να ήμουν χορηγός φοιτητών επί διατριβή. Θέματα που θα τους ανέθετα... Είναι μάλιστα φορές που σκέφτομαι, μόλις και μετά βίας συγκρατώντας το ξερατό μου, πως ο εορτάζων σήμερα, έπεσε θύμα λογοκρισίας. Δεν μπορώ να σας το εξηγήσω, αλλά πιστεύω εδώ και καιρό, πως η τελευταία φράση του “Δέκα”, πρέπει να είναι η ακόλουθη: Ποιος; σάρκασε ο Παυλόπουλος. Ο Πότης Κοντός κι η συμμορία του; Ας ξεράσω!”

Κατοίκησα τον Καραγάτση μόνον όταν τον διάβασα. Κατεβαίνοντας κάθε πρωί με το τραμ από τη Νέα Σμύρνη στο Παλιό Φάληρο, με τη θάλασσα και τις βαρκούλες, και την ολόλευκη Καστέλα να αχνοφέγγει στον ορίζοντα, με την πειστική έννοια του ωραρίου, την σκλαβιά της καθημερινής βιοπάλης, ο Καραγάτσης ήταν εκεί, μέσα

μου, τον αποστήθιζα, έναν-έναν εκφονούσα τους στίχους του, μοναδική καλλιέργεια στην ασχήμια που με περιτριγύριζε...ο Βασίλης Γιούγκερμαν στη Λίμνη της Βουλιαγμένης... “Τα μάτια μου ανοικτά σε οριζόντιες νοσταλγίες θα αφήσω Κύριε, σαράντα πέντε με πενήντα εκατοστά πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας, την αγαπημένη μου Καστέλα μες’ στην λευκή της απολυτότητα θα αποχαιρετήσω, Κύριε, και την ακαθόριστη παρέλαση των υλοποιημένων ήχων που συνθέτουν τα πεσμένα άνθη της μπουκαμβίλιας, καθώς τα συντάσσεις μαγικά το ένα δίπλα στο άλλο, για μια μόνον στιγμή: συμψηφισμός της ακέραιας ζωής κι αμέσως μετά τα σκορπίζεις στο πλακόστρωτο: αγάπες, φιλίες, όνειρα μεγαλείου. Τι να πρωτομαζέψω; Πώς να τα συντάξω; Εκτιμητής της πικρής ζωής, με ανάστροφη την κοιλιά μου ακούω τα δάχτυλα να προαναγγέλλουν τη σιωπή που πλακώνει αυτή τη στιγμή σαν μελωδία την καρδιά μου. Να χτυπάνε το τεντωμένο και παραφουσκωμένο υπογάστριο όταν θα έχω πεθάνει και θα περιφέρομαι ανά την λίμνη στην προσφιλή μου θέση του ύπτιου. Οι γριές κυρίες θα σιγοπλένε δίπλα μου, οι ωραίες γυναίκες ένα λεπτό πριν την ύστατη μεταμόρφωση τους σε κύκνους. Οι όμορφες, μεταξύ μας Κύριε, δεν θα έπρεπε να γηράσκουν ποτέ. Κύκνοι κορίτσια θα με περιστοιχίζουν από στοά σε στοά κι από τα υπόγεια ρεύματα θα με ακολουθούν σε εκείνα τα ανοικτά και θαλάσσια. Ούτε μια από τις αγαπημένες δεν θα βρίσκεται εκεί για να μου κλείσει τα μάτια κι η ασημένια φτερούγα του boing θα καθρεφτίζεται πάλι στο σκοτεινό ασπράδι των ματιών μου. Γιατί εσύ το πρόσταξες Κύριε, σήμερα το πρωί- μοίρα των πεθαμένων είναι να ξυπνήσουν νεκροί!